

Башта І. І.,

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України*

Омельковець В. В.,

*магістрант
Університету державної фіскальної служби України*

РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF THE SYSTEM OF MEASURES OF DETECTION AND PREVENTION OF CORRUPTION AT THE ENTERPRISE

У статті розглянуто наявні проблемні питання щодо заходів по боротьбі із корупцією, оскільки є широка практика ігнорування законів, що, своєю чергою, призводить до можливості уникнення відповідальності і фактичної відсутності реальної відповідальності за корупційні дії. Ефективна боротьба проти корупції в Україні потребує належного законодавчого забезпечення, формування дієвої системи державних органів, забезпечення належного формування.

З метою впровадження в Україні кращих міжнародних практик із питань побудови системи доброчесності у приватному секторі в Законі України «Про запобігання корупції» передбачений спеціальний блок антикорупційних механізмів, спрямованих на запобігання корупції в діяльності суб'єктів господарювання як державної, так і приватної форми власності.

Розділ 10 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює загальні засади запобігання корупції в діяльності юридичних осіб. Загальними вимогами до всіх без винятку юридичних осіб є проведення регулярної оцінки корупційних ризиків в їхній діяльності, а також розроблення та вжиття необхідних й обґрунтованих заходів щодо запобігання і протидії корупції.

При цьому законодавець не встановлює конкретних форм і способів реалізації цих вимог Закону, надаючи юридичним особам свободу вибору найбільш оптимальних для них інструментів.

З огляду на вищевикладене, корупційне діяння зазвичай має корисливу мету і бажання отримати незаконну винагороду, задовольнити власний інтерес. Тому можна визначити, що корупція – це діяння, яке вчинюється посадовою або службовою особою шляхом зловживання службовим становищем та/або повноваженнями на користь окремої особи за її (або іншої особи) проханням, яке має на меті отримання винагороди і задоволення власного інтересу особи, яка вчиняє діяння.

Антикорупційна діяльність здійснюється в межах різних правовідносин. Ця обставина викликає необхідність напрацювання різних засобів запобігання корупції, які допоможуть блокувати це явище в будь-яких суспільних відносинах. Тому в роботі визначено основні заходи запобігання корупції на підприємствах.

Ключові слова: *корупційне середовище, податкова система, податкова яма, латентність, підприємницька діяльність, відповідальність.*

The article deals with the existing problematic issues of anti-corruption measures, as there is a widespread practice of ignoring the laws, which in turn leads to the possibility of avoiding liability and the actual absence of real responsibility for corruption. Effective fight against corruption in Ukraine requires proper legislative support, formation of an effective system of state bodies, ensuring proper formation.

Section 10 of the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” sets out the general principles for the prevention of corruption in the activities of legal entities. The general requirements for all, without exception, legal entities are to conduct regular assessment of corruption risks in their activities, as well as to develop and take necessary and reasonable measures to prevent and counteract corruption.

However, the legislator does not establish specific forms and methods of implementation of these requirements of the Law, giving legal persons the freedom to choose the most optimal tools for them.

In view of the above, corruption usually has a selfish purpose and a desire to obtain illicit remuneration to satisfy its own interest. Therefore, it can be defined that corruption is an act committed by an official or an official, through abuse of office and / or authority for the benefit of the individual at his (or other person's) request, which seeks to reward and satisfy the self-interest of the individual, who commits the act.

Anti-corruption activities are carried out within different legal relationships. This fact necessitates the development of various means of preventing corruption, which will help to block this phenomenon in any public relations. Therefore, the paper identifies the main measures to prevent corruption in enterprises.

Key words: *corruption environment, tax system, tax pits, latency, entrepreneurial activity, responsibility.*

В європейському суспільстві слово «корупція» стало синонімом України. Дуже прикро, що виникає така неприємна асоціація щодо назви нашої держави, але це гірка правда. Маємо тотальну корумпованість владної верхівки, котра довела Україну та її народ до критичної межі. У зв'язку з цим українці і хапаються за останні соломинки, аби вижити, вдаються до крайнощів. І одна з них – знову ж таки корупція.

Як для приватного сектора економіки, так і для підприємств корупція вже стала більш нормою, аніж виключенням. Вона надто глибоко проникла в бізнес-процеси українських підприємств, ставши невід'ємною складовою частиною бізнесових практик. До прикладу можна навести таку ситуацію, як поширеність корупційних практик та незаконних схем мінімізації витрат, які, своєю чергою,

стають підґрунтям для розквіту ще більшої корупції і роблять її вигідною для підприємців та бізнесменів. Умови ведення бізнесу, що складаються нині, фактично спонукають та підштовхують підприємців вдаватися до корупційних практик. Корупція стає рятівним човном для збереження бізнесу або утримання його конкурентоспроможності [5, с. 239].

Країна потопає в корупційному середовищі. Тому треба лікувати від цього страшного вірусу себе, знайомих, всі сфери життя та бізнес зокрема. Рівень корумпованості приватної сфери економіки доволі високий, а тому є нагальна проблема її подолання. Корупція в приватному секторі в Україні визнана на законодавчому рівні через відповідальність службових осіб суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності [3].

Згідно з результатами дослідження Міжнародної антикорупційної організації Transparency International (TI), Україна дещо покращила свої показники – 32 бали та 120-те місце серед 180 країн. Це за плюс 2 бали піднялася на 10 місць (результат за 2017 р. – 30 балів, 130-е місце). Проте варто зазначити, що з-поміж своїх сусідів Україна змогла обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138-е місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 бали.

Однією з «характерних рис» української податкової системи традиційно були так звані «податкові ями». За оцінкою Міністерства доходів та зборів, зробленою у 2014 р., обсяг «податкових ям» у 2013 р. становив понад 300 млрд грн, внаслідок чого до державного бюджету не надійшло близько 50 млрд грн доходів. Загалом, за оцінками уряду, за 2010–2013 рр. сукупний обсяг «податкових ям» сягнув 600 млрд грн. Тому у 2014 р. уряд України оголосив одним із пріоритетів своєї діяльності боротьбу з «податковими ямами», функціонування яких було найчастіше пов'язане з наданням фіктивними підприємствами схемного кредиту з ПДВ іншим підприємствам. У 2014 р. боротьба з «податковими ямами» була радше фрагментарною, тоді як у 2015–2017 рр. уряд уже запровадив цілу низку системних кроків, спрямованих на викорінення цих схем:

- запровадження системи електронного адміністрування ПДВ із квітня 2016 р.;

- запровадження автоматичного відшкодування ПДВ із квітня 2017 р.;

- запровадження системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) із квітня 2017 р. у тестовому режимі та з липня – в повноцінному режимі. Щоправда, дію системи призупинено з січня 2018 р. з метою поліпшення критеріїв блокування накладних [1].

Нині є проблеми щодо заходів по боротьбі із корупцією: вони зовсім не виконують свою функцію, є недовірливими та неефективними. Вони являють собою лише формальність, просту «показуху». Звичайно, такий характер боротьби з цим «усюдисущим злом», перш за все, зумовлений незацікавленістю влади в подоланні корупції. Тут лавровий вінець скоріше

стає для них поразкою, бо тотально корумповані сама влада та всі, кого не візьми, бізнесмени.

Та й покарань у нас особливо не бояться, бо не такий страшний чорт, як його малюють. Репресивні заходи не особливо ефективні. На жаль, у нас широка практика ігнорування законів, що, своєю чергою, призводить до змоги уникати відповідальності і фактичної відсутності реальної відповідальності за корупційні дії. Реальне посилення відповідальності зменшило б випадки прояву корупції. Посилює негатив вищевикладеного та олії у вогонь підливає інший, безперечно, проблематичний аспект: правоохоронним органам доволі складно викривати випадки корупції через високу пасивність із боку підприємців. У разі виявлення корупційної складової частини на підприємстві, власник або керівник бажає самостійно вирішити цю проблему, щоб «не виносити сміття з хати». На жаль, лише приблизно 2% готові повідомити про це відповідні органи.

Безпосередньо така латентність зумовлена тим, що корупція часто сприймається як «нормальна» практика ведення бізнесу, зазвичай вона має функціональний характер. З її допомогою можна подолати повсякденні проблеми ведення бізнесу. Вона навіть допомагає вирішити незручності, які сама створила: спіймали з хабаром – нічого, можна ж відкупитися! Ось чому все поширюється далі, глибше, виникає відчуття безкарності: навіщо боючись покарання, якщо всюди можна «забашляти»? Ось вони наслідки її багаторічної поглибленої інтегрованості в наше з вами життя. І тому менталітет – одна з беззаперечно головних та найбільших проблем.

Після глибинного аналізу та роздумів можна дійти висновку, що для повного знищення вірусу корупції в бізнесі все ж є панацея. Але це має бути ґрунтовне лікування. Ця боротьба повинна мати комплексний характер, причому має починатися з найвищих щаблів влади. Але, безумовно, найголовніше – зменшити рівень толерантності до внутрішньобізнесової корупції. Цього можна досягти шляхом реалізації інформаційних заходів, а саме: роз'яснення негативних наслідків корупції в приватному секторі для бізнесу. Також дієвим стане запровадження публічного, показового характеру судових процесів разом із підвищенням міри покарання за корупційні дії. Це має послужити гарним прикладом того, чому займатися корупцією не варто, і закарбує в головах людей впевненість, що їм просто так все з рук не зійде.

Також важливо активізувати і самих підприємців у протидії, а не очоленні корупції: запровадити створення галузевих етичних кодексів, бізнес-асоціацій із подальшим публічним висвітленням фактів корупції (засудження з боку колег та партнерів разом із неминучими репутаційними втратами може бути навіть більш ефективним, аніж судове переслідування з подальшим покаранням).

Підприємці також самі мають змогу вдало реалізувати деякі заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією, без втручання і допомоги ззовні. Це і впровадження прозорих тендерних процедур, і колегіальне прийняття рішення щодо здійснення

закупівель, створення внутрішньофірмового етичного (антикорупційного) кодексу або преміювання персоналу за збільшення ефективності закупівель (бонуси за вигідні контракти, виплата посередницьких, агентських за перспективних клієнтів тощо). Тут вже на що фантазії вистачить. Однак для того, щоб приватний бізнес із власної ініціативи очистився від корупції, протидіав їй, треба, щоб він був захищений у цьому [5, с. 257].

Підприємства з державною або комунальною участю формують в Україні значну частку ВВП, зайнятості та ринкової капіталізації. Вони є одними з основних постачальників таких ключових послуг населенню, як електроенергія, транспорт, вода, телекомунікації та поштові послуги. Актуальність реформи управління державними та комунальними підприємствами пов'язана з укладеною Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, де до пріоритетних завдань зараховано викорінення корупції в державному секторі, а також у процесах глобальної економічної інтеграції.

Однією з головних проблем є запровадження належних процедур підзвітності та прозорості, зокрема встановлення чітких процедур щодо можливості доступу до інформації щодо результатів діяльності підприємства та результатів його роботи.

Обмеження щодо запобігання корупції на державних підприємствах діє лише стосовно посадових осіб юридичних осіб публічного права та не охоплює велику частину працівників державних підприємств. Це спричиняє виникнення порушень антикорупційного законодавства, непрозорого кадрового добору, що призводить до роботи на одному підприємстві близьких родичів або некомпетентних осіб, наближених до керівництва державного підприємства, ведення власного бізнесу коштом ресурсів державного підприємства [4].

Діяльність державних підприємств є не завжди прозорою, обмежена можливість отримати інфор-

мацію про мету та підстави їх утворення, економічний ефект від їх діяльності, надане державою майно та фінансові зобов'язання і результати діяльності цих підприємств, непоодинокі випадки зарахування державних підприємств до неприбуткових, що призводить до значних збитків у діяльності державного сектору економіки та неефективного управління державним майном.

До заходів запобігання корупції на підприємствах можна зарахувати такі:

1) проведення періодичної інвентаризації державних та комунальних активів і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру;

2) удосконалення і централізація систем управління державним майном, що передбачає закріплення конкретних функцій за кожним органом державної влади;

3) уніфікація форм звітності всіх органів управління державним та комунальним майном; забезпечення відкритого онлайн доступу до інформації про державне та комунальне майно;

4) модернізація системи контролю за обліком державного майна, орієнтована, насамперед, на виявлення змін у реєстрах з обліку майна;

5) запровадження єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності;

6) запровадження обмежень щодо надання державним підприємствам статусу неприбуткових [2].

Отже, якщо Україна не зможе знизити корупцію, то ВВП на одну особу у 2040 р. становитиме 30% від аналогічного показника в ЄС. Якщо рівень корупції в Україні знизиться до найвищого рівня корупції серед країн-членів ЄС, то український ВВП на одну особу становитиме 40% усередненого показника по ЄС. Якщо рівень корупції в Україні буде таким самим, як і в середньому по ЄС, то у 2040 р. український ВВП на одну особу перевищить 50% усередненого показника по ЄС і далі цей розрив буде швидко скорочуватись.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». URL: <http://www.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2016/10/>.
2. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 р. від 29 березня 2019 р. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid-2018.pdf>.
3. Публічний аудит. Особливості роботи та результати діяльності антикорупційних органів України. URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/osoblivosti-roboti-ta-rezultati-diyalnosti-antikoruptionsijnih-organiv-ukrayini/>.
4. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html>.
5. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії. Київ : КНТ, 2008. 368 с.